

ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม: เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยง
พระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง*
CULTURAL GEOGRAPHY: THE CIVILIZATION ROUTE AND
CONNECTION OF BUDDHISM IN MEKONG REGION

ณัฐ สวาสดิ์รัตน์

Narat Swasrath

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: narat.sw@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง 2) เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง 3) เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง และ 4) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ได้แก่ เชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชน ทั้งหมดจำนวน 400 รูป/คน และเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ 1) พระภิกษุสงฆ์ 2) ผู้ทรงคุณวุฒิ และ 3) ผู้นำชุมชน ทั้งหมดจำนวน 22 รูป/คน โดยวิเคราะห์ถึงเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง เพื่อให้ทราบถึงภูมิศาสตร์วัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาต่อไป

ผลการวิจัยพบว่า

1. การศึกษาภาษาธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดลุ่มน้ำโขงตอนกลางมีอยู่น้อยมาก และมีแนวโน้มจะหมดไป แต่พระสงฆ์ยังการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอนในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน

* Received 1 December 2019; Revised 28 December 2019; Accepted 30 December 2019

2. คนในกลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก โดยจะแสดงออก โดยการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนาแม้ว่า จะมีความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ปะปนอยู่ด้วยก็ตาม ความเชื่อนี้ก็มักจะมีพระพุทธศาสนาเข้าไปสอดแทรก อยู่ด้วยเสมอ ในด้านพิธีกรรมนั้นคนในกลุ่มแม่น้ำโขงมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปบ้างตาม ท้องถิ่น

3. ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักทำให้เกิดพิธีกรรมที่ทำต่อ ๆ กันมาจน กลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าจะได้กุศลมาก นอกจาก ขนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนในแถบกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางยังมื ความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่มาแต่โบราณ ในปัจจุบันเยาวชนรับเอาวัฒนธรรมการ ตะวันตกมาใช้และไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมมากนัก

4. เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แถบกลุ่มแม่น้ำโขง มีพระพุทธศาสนาทั้งหินยานและมหายานเข้ามาสู่กลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง หลายเส้นทาง ด้วยการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ของอาณาจักรต่าง ๆ พร้อมทั้งการนำเอาวัฒนธรรม ด้านต่าง ๆ เข้ามาด้วย แต่เดิมคนในภูมิภาคนี้นับถือภูตผีอยู่ก่อนแล้ว ประชาชนจึงนำเอา พระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับประเพณี พิธีกรรม ที่เคยนับถืออยู่ ทำให้พระพุทธศาสนาใน ภูมิภาคนี้มีลักษณะผูกพันอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก

คำสำคัญ: ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม, เส้นทางอารยธรรม, พระพุทธศาสนา, แม่น้ำโขงตอนกลาง

Abstract

The objectives of this research were 1) To study the Buddhist civilization and link the language and literature of Thailand in the Mekong region. 2) To study the Buddhist civilization and its associated beliefs and rituals of Thailand in the Mekong region. 3) To study the civilization and link the Buddhist traditions and culture of Thailand in the Mekong region. and 4) To study and analyze the path of civilization and link the Buddhist way of life in Thailand Mekong. This research study is a hybrid, using both qualitative and quantitative. The research was mixed methods research that included quantitative research by questionnaires with simple sampling. The total of sample group was 400 persons and the qualitative research by using the interview form of specific sampling with main informant that include 1) monk 2) qualified person and 3) community leader for total 22 persons. The analysis of civilization route and connection of Buddhism in

the Thai way of life at the Central Mekong Region, in order to understand the culture geography of Buddhism.

The research finding indicates that:

1. To study found that religious language in various localities, throughout central basin is minimal and tends to disappear. But the priest was also studied in order to study Pali and Buddhist teachings. In the literature, Buddhism and folk literature. Monk also be taught in a way. However, these literary societies often led by traditional forms of entertainment.

2. People in the Mekong delta have faith in Buddhism is very high. It is expressed by the religious ceremony, although it is believed that the guardian angels of ancestor spirits ancestors mingled with them. This belief is often inserted into Buddhism is always. In the ritual, the people in the Mekong opinions vary somewhat according to local authorities.

3. Faith in Buddhism is the main cause of ritual, made subsequent to become a great tradition. It is considered to be charitable the traditions of Buddhism, then. People in the central basin provides a superstition that exists in the area since ancient times. Adopting today's youth culture of the West and not paying attention to culture as much.

4. Civilization and the path to the Buddhist way of life in Thailand Mekong. Both Theravada and Mahayana Buddhism that came to many central Mekong route. From the patronage of the king of the kingdom. The introduction of cultural aspects into it. Traditionally, people in the region, respect phantoms already. The public embraced Buddhism to blend with the traditional rituals are always respected. Make Buddhism in this region are very attached to traditional beliefs are

Keywords: Cultural Geography, The Path Of Civilization, Buddhism, Mekong Central Region

บทนำ

“ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ถือกำเนิดจากการรวมตัวของกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน โดยสะท้อนให้เห็นจากคำเรียกที่หลากหลายผ่านยุคสมัยบริบททางประวัติศาสตร์และกรอบความคิด รวมถึงการรับรู้และการ

นำไปใช้ประโยชน์ “ภูมิภาคลุ่มน้ำโขง” ไม่ใช่มีเพียงแม่น้ำโขงเท่านั้นที่เป็นแกนร้อยรัดความเป็นเอกภาพของภูมิภาคนี้เท่านั้น แต่ผู้คนที่อาศัยในดินแดนนี้มีความสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างแนบแน่นเป็นระยะเวลายาวนาน ที่ผ่านเรื่องราวมากมายโดยเชื่อมวิถีชีวิตของคนแต่ละยุคสมัยมา มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่มากกว่า 100 ชาติพันธุ์ จึงเป็นแหล่งน้ำนานาชาติที่ผู้คนทั้งสองที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงได้ใช้ในการเกษตร การจับปลา การเดินทาง การขนส่งมาช้านาน ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยปัจจุบัน จนได้รับการขนานนามว่าแม่น้ำดานูบตะวันออก (วิกิพีเดีย, 2558) บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงยังเป็นแหล่งกำเนิดของอารยธรรมโลกยุคโบราณ ซึ่งมีแหล่งกำเนิดอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย คืออารยธรรมบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี การขุดค้นที่บ้านเชียง ที่บ่งบอกถึงความเชื่อมโยงในการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชนชาติของตนมาตั้งแต่ครั้งโบราณ พระมหากษัตริย์เกือบทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นองค์อุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้สร้างให้สังคมพุทธมรณนิยมเป็นสุข เป็นสถาบันหลักในการยึดเหนี่ยวจิตใจ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้อาณาจักร และเป็นรากฐานของขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (กรมการศาสนา, 2547) จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทำให้ทราบว่า บริเวณลุ่มแม่น้ำโขงได้มีผู้คนอพยพเคลื่อนย้ายจากเหตุผลทางภูมิศาสตร์ที่ใช้แม่น้ำโขงเป็นเส้นทางเคลื่อนย้ายลงมาทางใต้มาแต่โบราณ เช่น ในตำนานสิงหนวัติกุมารกล่าวถึง การอพยพของกลุ่มคนไทยลงมาตั้งอยู่ที่เมืองนาคพันธ์สิงหนวัตินคร (ต่อมาคือ โยนกนคร) อยู่ในเขตอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย และพงศาวดารล้านช้าง สรุปได้ว่าขุนบรม (บุลม) ได้สร้างเมืองแกนหรือเมืองแกน (เดียนเบียนฟู) ที่ทุ่งน่าน้อยอ้อยหนู ประมาณคริสต์ศตวรรษที่ 6 (ทรงคุณ จันทจร, 2549) ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงย้ายราชธานีมาอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ เมื่อ ค.ศ. 1560 อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์มีความเจริญรุ่งเรือง ต่อมาในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ค.ศ. 1638 - 1695) มีความเจริญงอกงามโดยเฉพาะทางด้านภาษา และวัฒนธรรม มีวรรณคดีที่สำคัญเกิดขึ้น เช่น สังสินไชย หลานสอนปู่ ปู่สอนหลาน และ เสียวสวาทดี เป็นต้น

คนไทยในลุ่มน้ำโขงเคารพนับถือพระพุทธศาสนานิกายหินยานหรือเถรวาทและเริ่มเผยแผ่เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์แห่งแคว้นมคธในอินเดียโบราณทรงอุปถัมภ์การส่งคายนาคครั้งที่ 3 ณ พระนครปาฏลิบุตร เมื่อราว พ.ศ. 300 และพระองค์ได้ทรงส่งพระโสณเถระ กับพระอุตตรเถระ (นันทนา ขุนภักดี, 2530) เป็นสมณทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ คนไทยที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ก็น้อมเอาพระพุทธศาสนานิกายหินยานกันอย่างแพร่หลาย ดังที่ปรากฏเห็นจากพระปฐมเจดีย์และพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี อันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานิกายหินยาน ซึ่งคนไทยสมัยนั้นนับถือพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอัยลาว เมื่อราวปี พ.ศ. 620 โดยพระ

เจ้าเม่งตี้กษัตริย์จีนได้นำศาสนาพุทธนิกายมหายาน หรืออาจารย์วาท มาเผยแพร่ในอาณาจักร อ้ายลาวทำให้คนไทยได้นับถือศาสนาพุทธอย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากการศึกษาพระธรรม โดยใช้ภาษาสันสกฤต จากหลักฐานบันทึกการถือเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ เมื่อพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเสด็จขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. 1822 พระองค์ทรงสดับกิตติศัพท์ คณะสงฆ์แบบลังกาวงศ์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา ได้อาราธนาพระมหาเถรสังฆราชจากเมือง นครศรีธรรมราช เข้ามาพำนัก ณ วัดอรุณญิก ในกรุงสุโขทัย พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ก็ เจริญรุ่งเรืองตั้งแต่นั้นมา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2548)

ปัจจุบันคนไทยในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางร้อยละ 94.72 นับถือและมั่นคงใน พระพุทธศาสนา (กรมการศาสนา, 2547) อิทธิพลด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาสำหรับ ประชาชนในแถบกลุ่มแม่น้ำโขง ประกอบด้วย จังหวัดเชียงราย เลย หนองคาย บึงกาฬ นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญและอุบลราชธานี จากรายงานการศาสนาประจำปี 2533 ปรากฏว่า เป็นท้องถิ่นที่มีวัดและสำนักสงฆ์ พระภิกษุ สามเณร สำนักเปรียญพระปริยัติธรรม วิทยาเขตของมหาวิทยาลัยสงฆ์ โรงเรียนพระพุทธศาสนาและประชาชนนับถือพระพุทธศาสนา เป็นจำนวนมาก (กรมการศาสนา, 2533) นอกจากนี้ สภาพของภูมิภาคแต่ละท้องถิ่นมีความ แตกต่างกัน ๆ ทั้งในด้านสภาพภูมิศาสตร์ที่มีแม่น้ำโขงตอนกลางเป็นเขตแดนกั้นระหว่าง ประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีขนบธรรมเนียมประเพณีของ ชนเผ่าที่หลากหลาย เชื้อชาติ ภาษา และวิถีในการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน แต่การที่นับถือ “พระพุทธศาสนา” เหมือนกันส่งผลให้มีประเพณี วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน และนั่นทำให้ความ ต่างกันทางด้านเชื้อชาติ สามารถประสานเข้าหากันได้อย่างง่ายดาย โดยมีพระพุทธศาสนาเป็น จุดเชื่อมที่สำคัญแต่ละชาติยังพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือกัน ส่งเสริมและพัฒนา บุคลากรทางด้านพระพุทธศาสนาด้วยกัน เพื่อจุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การเสริมสร้างความ มั่นคงให้พระพุทธศาสนาคงอยู่ตลอดไป โดยผ่านตัวเชื่อมโยงของคนในแถบกลุ่มน้ำโขงที่ยึดมั่น ฝังรากลึกอยู่ในวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

จากสภาพวิถีชีวิตของคนไทย ซึ่งดำเนินตามครรลองของวัฒนธรรมทาง พระพุทธศาสนา ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา สามารถเป็นหลักในการ พัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา และจิตวิญญาณให้เป็นผู้มี คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็น สุข ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในชีวิตของคนไทยแถบกลุ่มน้ำ โขงตอนกลางเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมไทยและการธำรงบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในด้านภาษาและวรรณกรรม ของคนไทยในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

2. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

3. เพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

4. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม: เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง โดยใช้วิธีการวิจัยเป็นแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามเลือกการสุ่มแบบอย่างง่าย และเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi - Structured Interview) คัดเลือกแบบเจาะจง ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ด้านขอบเขต

1.1 ด้านประชากร (Population) คือ ประชากร 8 อำเภอ ทั้ง 7 จังหวัด ตามลุ่มแม่น้ำโขง รวมจำนวนทั้งสิ้น 1,127,423 คน จากสูตรของ Taro Yamane

1.1.1 กลุ่มตัวอย่าง (Sample) โดยแบบสอบถามเพื่อศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (simple sampling) ประกอบด้วย ประชาชนทั้งหมดจำนวน 400 รูป/คน

1.1.2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) การสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ ของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย 1) พระภิกษุสงฆ์ 2) ผู้ทรงคุณวุฒิ และ 3) ผู้นำชุมชน ทั้งหมดจำนวน 22 รูป/คน

1.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม: เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เปรียบเทียบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ริมแม่น้ำโขง โดยจะศึกษาถึงความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านภาษาและวรรณกรรม 2) ด้านความเชื่อและพิธีกรรม และ 3) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม และการวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง

1.3 ด้านสถานที่ คือ ตำบลที่อยู่ติดริมฝั่งแม่น้ำโขง 7 จังหวัด ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยจะศึกษาจังหวัดละ 1 อำเภอ ๆ ที่มีพื้นที่อยู่ริมแม่น้ำโขง ยกเว้นจังหวัดหนองคายจะแจกแบบสอบถาม 2 อำเภอ ประกอบด้วย 1) อำเภอปากชม จังหวัดเลย 2) อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย 3) อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย 4) อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ 5) อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม 6) อำเภอเมือง จังหวัดมุกดาหาร 7) อำเภอขามุนาม จังหวัดอำนาจเจริญ และ 8) อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี

2. ด้านเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งมีโครงสร้าง (Semi - Structured Interview) และแบบสอบถาม

3. ด้านการเก็บข้อมูล

คือ ผู้วิจัยเก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยแบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ระยะที่ 2 ศึกษาอารยธรรมและการเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในแต่ละด้าน และระยะที่ 3 ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง โดยระยะที่ 1 - 2 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ และระยะที่ 3 เป็นการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ

4. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล

คือ โดยการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ เป็นกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยเทคนิค 6 C (Technique Analysis) โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ และสร้างแบบสอบถามเพื่อทำการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และมองเห็นภูมิศาสตร์วัฒนธรรมพุทธในภูมิภาคแม่น้ำโขงได้ โดยใช้สถิติ คือ ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย \bar{X} (Mean)

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง พบว่า การศึกษาภาษาธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางมีอยู่น้อยมากและมีแนวโน้มจะหมดไป อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.768$) แต่พระสงฆ์ก็ยังคงรักษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างก็เห็นด้วยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.45$) ในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง ในเทศกาลทางพระพุทธศาสนา แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดง

มหรสพพื้นบ้าน เช่นหมอลำเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.03$) ส่วนภาษาถิ่นนั้นคนในกลุ่มน้ำโขงยังนิยมใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสาร ส่วนภาษาไทยภาคกลางจะใช้ในการสื่อสารกับคนต่างถิ่นเท่านั้น ด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน อารยธรรมความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติใช้พิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธา ได้แก่ การบูชา กราบไหว้ เทวดา ผี บรรพบุรุษ และพญานาค โดยมีคำสอนของพระพุทธศาสนาสอดแทรกผ่านการเชื่อมโยงจากวัฒนธรรม ภาษา ตำรา และวิถีการดำเนินชีวิต

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลางพบว่า อารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของคนในกลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก โดยจะแสดงออกเป็นการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.54$) แม้ว่า จะมีความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตาปะปนอยู่ด้วยก็ตาม ความเชื่อนี้ก็มักจะมีพระพุทธศาสนาเข้าไปสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.99$) ในด้านพิธีกรรมนั้นคนในกลุ่มแม่น้ำโขงมีความคิดเห็นแตกต่างกันไปบ้างตามท้องถิ่น มีกลุ่มตัวอย่างบางกลุ่มเห็นว่าพิธีบวงสรวงพญานาคไม่ได้เป็นพิธีกรรมที่มีมาแต่โบราณเพราะกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.64$) แม้จะเชื่อว่าในแม่น้ำโขงมีพญานาคอาศัยอยู่จริงก็ตาม ในเรื่องนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$) พิธีกรรมที่ยังมีให้เห็นอยู่มาก คือ การเลี้ยงผีพ่อน ผีฟ้านางเทียม เป็นพิธีกรรมเข้าทรงรักษาผู้ป่วย โดยเชื่อว่าการเจ็บป่วยที่เป็นเวลานานเป็นการกระทำของผีที่เข้ามาเข้าสิงในตัวผู้ป่วย พิธีกรรมจะเริ่มที่การตั้งคายยกครุ เสร็จแล้วหมอแคนก็จะเริ่มเป่าแคน หมอลำทรงผีฟ้าจะขับร้องทำนองลำผีฟ้า นางเทียมทั้งหลายที่นั่งอยู่รอบ ๆ ก็จะลุกเฝ้ารอบ ๆ ผู้ป่วย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงตอนกลาง พบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักทำให้เกิดพิธีกรรมที่ทำต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าจะได้กุศลมาก อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.85$) ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่เรียกว่า ฮีต ที่จะต้องมีการทำบุญตามที่โบราณกำหนดไว้ เช่น การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนแถบกลุ่มน้ำโขง ในหลายกรณี ทั้งเพื่อรักษาการเจ็บป่วย เพื่อการปฏิบัติทางจิตวิทยาสำหรับผู้ที่เดินทางไกล ผู้จะต้องจากครอบครัวไปทำงานในต่างถิ่น การต้อนรับการกลับมาของลูกหลาน รวมทั้งการต้อนรับผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง เป็นต้น กรณีนี้กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.47$) ในด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมน้อยลงมาก และจะมีไม่มากนักที่จะรักษา

วัฒนธรรมการแต่งกายไปวัดด้วยการนุ่งซิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะการรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายของตะวันตกมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสับสน เกิดความเคยชิน บางครั้งกลายเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิม แต่กลับเห็นว่าการรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานเป็นเรื่องของยุคสมัยไป ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.56$)

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง พบว่า อารยธรรมของคนตลอดลุ่มน้ำโขงตอนกลางเป็นอารยธรรมพุทธที่สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ความตึงตังต่างๆได้รับมาจากการสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาในไทยมีผลกระทบกับวัฒนธรรมตะวันตกมากกว่าพระพุทธศาสนาในลาว กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.57$) ในด้านความเชื่อมโยงนั้น กลุ่มตัวอย่างเชื่อว่าอารยธรรมพุทธทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงสืบทอดมาจากแหล่งเดียวกัน มีความเชื่อ มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายกัน และในปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์ทั้งไทยและลาวยังไปมาหาสู่กัน นับว่าเป็นความเชื่อมโยงที่ยังมีให้เห็นได้ในปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.16$) พระพุทธศาสนาทั้งหินยานและมหายานเข้ามาสู่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางหลายเส้นทาง ด้วยการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ของอาณาจักรต่าง ๆ พร้อมทั้งการนำเอาวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ เข้ามาด้วย แต่เส้นทางอารยธรรมทางพระพุทธศาสนาในลุ่มแม่น้ำโขงจะได้รับอิทธิพลมาจากล้านช้างเป็นหลักแล้วถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นตลอดลุ่มน้ำโขง แต่เดิมคนในภูมิภาคนี้นับถือภูตผีอยู่ก่อนแล้ว ประชาชนจึงนำเอาพระพุทธศาสนาไปผสมผสานกับประเพณี พิธีกรรมที่เคยนับถืออยู่ทำให้พระพุทธศาสนาในภูมิภาคนี้มีลักษณะผูกพันอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมอยู่มาก ทำให้เกิดการบ่มเพาะทางด้านจิตวิญญาณเป็นการรู้ซึ่งเข้าถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยการปลุกฝังเจตคติและความเชื่อทางพระพุทธศาสนากลายเป็นความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเรื่อง ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม : เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง พบประเด็นสำคัญสามารถนำมาอภิปรายผล คือ การศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านความเชื่อและพิธีกรรม และด้านขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม และเพื่อวิเคราะห์เส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ดังต่อไปนี้

1. จากการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านภาษาและวรรณกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกัน

ได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันของ พระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง ผลการวิจัย พบว่า การแพร่กระจายของของภาษาล้านนามีสาเหตุแห่งการแพร่กระจายไปสู่ดินแดนที่เป็นบริวารในปกครองใน 2 ลักษณะ คือ การอพยพผู้คนในช่วงการทำศึกสงคราม และอิทธิพลของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สำหรับความเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรมในกลุ่ม 5 เชียง นั้นมีพระพุทธศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมโดยใช้ภาษาล้านนา ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์กัน อย่างเด่นชัดใน 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ความสัมพันธ์ทางด้านค่านิยมที่มีต่อสังคม วิถีชีวิต 2) ความสัมพันธ์ทางด้านวิถีปฏิบัติความเชื่อ วัฒนธรรม จารีต และประเพณี และ 3) ความสัมพันธ์ทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ส่วนบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนาในกลุ่ม 5 เชียง ยังมีการใช้ภาษาล้านนาในชุมชนที่เหมือนกัน ด้านบริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนา ในปัจจุบันมีแนวโน้มว่าจะสูญหายถ้าไม่ช่วยกันฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสาน แนวทางในการจะฟื้นฟูอนุรักษ์และสืบสานในประเทศไทย มี 3 ประเด็น คือ การฟื้นฟูการเรียนการสอนในวัด ในสถานศึกษาทุกแห่งของภาคเหนือ การสร้างเครือข่าย การส่งเสริมสนับสนุนกับหน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน (พระครูวิมลศิลปกิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง), 2559)

2. จากการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันของ ทศนัท พลมณี ได้ศึกษาเรื่อง ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนต่อปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สปป.ลาว ผลการวิจัย พบว่า ความเชื่อต่อปราสาทวัดพูในอดีต เริ่มต้นในยุคของอาณาจักรเจนละ กระทั่งต่อมาในยุคอาณาจักรขอมที่มีบทบาทเป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์ และช่วงท้ายยุคอาณาจักรล้านช้างที่ได้ปรับเปลี่ยนปราสาทขอมให้เป็นพุทธสถานของนิกายเถรวาท แต่ละช่วงเวลานั้นปรากฏร่องรอยความเชื่อแบ่งตามคติของแต่ละศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลต่อตัวปราสาท ซึ่งความเชื่อต่อปราสาทวัดพูในอดีตนั้น เริ่มจากความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ที่ได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรพุนัน ในยุคสมัยครั้งที่อาณาจักรเจนละยังคงอยู่ภายใต้การปกครองมาถึงช่วงกลาง ที่ปรากฏความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในลัทธิไศวะนิกายที่พบหลักฐานเป็นภาพสลักตรีมูรติและคิวงค์ที่อยู่ในบริเวณตัวปราสาท จนถึงช่วงปลาย หลังจากขอมเสื่อมอำนาจลงการเข้ามาของพุทธศาสนาจากอาณาจักรล้านช้างเข้ามาทำให้ปราสาทวัดพูเปลี่ยนบทบาทจากเทวะสถานกลายเป็นพุทธสถาน ได้นำเอาพระพุทธรูปประดิษฐานแทนที่คิวงค์ในลัทธิไศวะนิกายบริเวณปราสาทประธานให้ประชาชนและชุมชนในพื้นที่รอบปราสาทได้กราบไหว้และประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในทางพุทธศาสนาโดยมีสถานที่เป็นตัวปราสาทวัดพูที่สร้างขึ้น ในลัทธิความเชื่อศาสนา

พราหมณ์ในลัทธิไศวะนิกายที่นับถือพระศิวะ มาจนกระทั่งปัจจุบันความเชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏให้เห็นนั้น จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ 1) ความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันทั้งประเทศในทางพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาหลักประจำชาติลาว จากพิธีกรรมสำคัญที่มีผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจากทั้งละแวกชุมชนโดยรอบปราสาทอ็อกทั้งประจำทั้งในและต่างประเทศ ในงานประเพณีบุญนมัสการวัดพุมมีการทำบุญตักบาตรตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา 2) ความเชื่อท้องถิ่นที่มีการเช่นสังเวยสัตว์ เพื่อเสี้ยงหายบูชาผีบรรพบุรุษ ผีเจ้านายและเทพเจ้า ที่เกี่ยวข้องกับกาณ์ดำเนินชีวิตประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรม ในพิธีกรรมเลี้ยงศาลปู่ตาของชุมชนโดยรอบปราสาท และยังปรากฏความเชื่อที่ถือปฏิบัติส่วนบุคคล ซึ่งส่งผลต่อจิตใจในด้านการวิงวอนต่ออำนาจเร้นลับพลังเหนือธรรมชาติ ในสถานที่ที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมเชื่อว่า เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะคำบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นแทรกตัวอยู่ในความเชื่อหลักทั้ง 2 ความเชื่อ ที่กล่าวข้างต้นอีกด้วย ลักษณะความ เชื่อและพิธีกรรมที่ปรากฏต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากแต่ละความเชื่อของแต่ละศาสนาที่เข้ามาผลัดเปลี่ยนทับซ้อนกันในช่วงเวลาต่าง ๆ ส่งผลต่อพื้นที่ โดยมีปราสาทวัดพุมเป็นจุดเชื่อมโยงให้เห็นการผสมผสาน ความเชื่อก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมของชุมชนต่อปราสาทวัดพุมที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและยังปรากฏให้เห็นสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน (ทัศนไท พลมณี, 2560)

3. จากการศึกษาอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาด้ำนขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันของ นายอุดม จุมพลหลาและคณะ ได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย ผลการวิจัย พบว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีที่คนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงปฏิบัติ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีพื้นฐานมาจากทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับการทำบุญ ไหวทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา การทำบุญต่าง ๆ ตามประเพณีของชาวอีสานถือปฏิบัติตามฮีต 12 (จารีตประเพณี 12 เดือน) ได้แก่ บุญ เขากกรรม บุญคุณลานหรือบุญกุ่มข้าวใหญ่ (ประทหายข้าวเปลือก) บุญข้าวจี้ บุญผะเหวด (ตั้งธรรมหลวง/เทศนมมหาชาติ) บุญสงน้ำ (ประเพณีสงกรานต์) บุญบั้งไฟ และเลี้ยงผีตาแฮก บุญช้ำฮะ และเลี้ยงผีปู่ตา บุญเข้าพรรษา บุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก (สลากภัต) บุญออกพรรษา ไตรระทปและไหลเฮือไฟและบุญกฐิน ซึ่งคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษตกทอด เป็นมรดกมายังรุ่นลูกรุ่นหลานจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีในวิถีชีวิตโดยมิได้ขาดสาย (นายอุดม จุมพลหลา, 2549)

4. จากการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาของคนไทยในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง ไม่พบงานวิจัยที่สามารถเปรียบเทียบกันได้โดยตรง แต่มีงานวิจัยที่ใกล้เคียงกันของ วุฒิชัย สันธิ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการเส้นทางเรียนรู้ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำกก

จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัย พบว่า บริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนลุ่มน้ำกก รูปแบบการสร้างเมืองจัดวางตำแหน่งของเขตเมือง ทั้ง 8 ทิศ ประกอบด้วย 12 ประตู่ โดยมีสายสะดือเมืองเป็นจุดแกนกลางมีกำแพงรอบรอบเวียง มีลักษณะคล้ายสี่เหลี่ยมผืนผ้า ประกอบด้วย กลุ่มชนชาติพันธุ์ที่ถูกกว้านต้อนมาในยุคการบูรณะเมืองเชียงราย ไทญวน เป็นชนชั้นการปกครองอยู่ในเวียง ไทลื้อ ไทใหญ่ ไทจีน นอกเวียง โดยมีการนำเอาวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อมาผสมผสานผสานโดยผ่านความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบของตำนาน จารึก ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม ภูมิปัญญาและการแสดง ซึ่งมรดกวัฒนธรรมเหล่านี้ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดเชียงราย ซึ่งมีศักยภาพโดยสามารถจัดเป็นรูปแบบเส้นทางเรียนรู้วัฒนธรรมมีรูปแบบสำคัญในการนำเสนอได้ 5 รูปแบบ คือ เส้นทางที่ 1 ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานการบูรณะเมืองเชียงราย เส้นทางที่ 2 ความเชื่อศาสนาตามทักขิภาคนครเมืองเชียงราย เส้นทางที่ 3 ศิลปะและหัตถกรรมชาติพันธุ์ลุ่มน้ำกก เส้นทางที่ 4 สถาปัตยกรรมเก่าเวียงเชียงราย และเส้นทางที่ 5 พิพิธภัณฑสถานแหล่งเรียนรู้อารยธรรมลุ่มน้ำกก โดยเส้นทางมรดกทางวัฒนธรรมทั้ง 5 เส้นทางนี้ได้แสดงออกมาในรูปแบบการสื่อความหมายทางวัฒนธรรม เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องได้เห็นความสำคัญและเกิดความสนใจที่จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมตามเส้นทางลุ่มน้ำกกในท้องถิ่นของตนเอง รวมไปถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายต่อไป (วุฒิชัย สันธิ, 2556)

สรุป

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 สรุปได้ว่า ด้านภาษาที่เป็นภาษาธรรมชาติจะสูญหายไปจากลุ่มแม่น้ำโขงแล้ว พระภิกษุ สามเณรเรียนภาษาบาลีเป็นหลัก สำหรับภาษาถิ่นประชาชนตามลุ่มน้ำโขงยังใช้กันแพร่หลาย ส่วนภาษาถิ่นนั้นคนในลุ่มน้ำโขงยังนิยมใช้ภาษาถิ่นในการสื่อสาร ส่วนภาษาไทยภาคกลางจะใช้ในการสื่อสารกับคนต่างถิ่นเท่านั้น ภาษาถิ่นอีสาน เป็นภาษาท้องถิ่นที่ใช้พูดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นภาษาลาวสำเนียงหนึ่ง มีผู้กล่าวว่าในสำเนียงภาษาถิ่นของภาษาลาวซึ่งใช้ในแถบลุ่มน้ำโขงที่มีใช้ทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาว แบ่งเป็น 6 สำเนียงใหญ่ ประกอบด้วย 1) ภาษาลาวเหนือ 2) ภาษาลาวเวียงจันทน์ 3) ภาษาลาวตะวันออกเฉียงเหนือ 4) ภาษาลาวกลาง 5) ภาษาลาวใต้ และ 6) ภาษาลาวตะวันตก ในส่วนของพระสงฆ์ก็ยังคงศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอน ด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน อารยธรรมความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติใช้พิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธา ได้แก่ การบูชา กราบไหว้ เทวดา ผีบรรพบุรุษ และพญานาค โดยมีคำสอนของพระพุทธศาสนาสอดแทรกผ่านการเชื่อมโยงจาก

วัฒนธรรม ภาษา ตำรา และวิถีการดำเนินชีวิต แต่คำผญาแทบจะไม่มีแล้ว วรรณกรรมพื้นบ้านแทบจะไม่มีใครนำมาเล่าสู่ลูกหลานฟัง คงมีแต่พระสงฆ์ที่นำมาเทศน์โปรดญาติโยม วรรณกรรมพื้นบ้านจะมีการแพร่หลายโดยหมอลำเป็นหลัก แต่เยาวชนรุ่นใหม่ก็ไม่นิยมหมอลำนัก จากกลุ่มตัวอย่างเห็นได้ว่าการศึกษาภาษาธรรมในท้องถิ่นต่าง ๆ ตลอดลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางมีอยู่น้อยมากและมีแนวโน้มจะหมดไป กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก แต่พระสงฆ์ก็ยังคงการศึกษาภาษาบาลีเพื่อที่จะศึกษาพระธรรมคำสอน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างก็เห็นด้วยอยู่ในระดับปานกลาง ในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน พระภิกษุสงฆ์ยังนำมาเทศนาสั่งสอนอยู่บ้าง ในเทศกาลทางพระพุทธศาสนา แต่วรรณกรรมเหล่านี้มักนำมาสู่สังคมโดยการแสดงมหรสพพื้นบ้าน เช่นหมอลำเป็นส่วนใหญ่ กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 สรุปได้ว่า ประชาชนตามลุ่มแม่น้ำโขงยังเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาอยู่มาก ซึ่งเป็นความเชื่อที่ปะปนไปกับความเชื่อท้องถิ่น ความเชื่อนี้รวมไปถึงความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ให้การให้คุณให้โทษของแม่น้ำโขงด้วย โดยการสร้างพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นบ้างครั้งพิธีกรรมเหล่านี้ก็นำความเชื่อท้องถิ่นไปปะปนกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย คนในลุ่มน้ำโขงมีความเชื่อมั่นศรัทธาในพระพุทธศาสนาสูงมาก จนสามารถที่จะกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงตอนกลางเป็นวัฒนธรรมพุทธ ความเชื่อเหล่านี้เป็นการกระทำด้วยความเคารพ ศรัทธา ในสิ่งที่ผู้คนตามลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางนับถือ โดยจะแสดงออกโดยการประกอบพิธีทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีความเชื่อที่เกี่ยวกับเทวดาอารักษ์ ผีบรรพบุรุษ ผีปู่ตา ปะปนอยู่ด้วยก็ตาม ความเชื่อนี้ก็มักจะมีพระพุทธศาสนาเข้าไปสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอ ความเชื่อดั้งเดิมก็เป็นความเชื่อที่เกิดจากสำนึกดีของคนในลุ่มน้ำโขงที่มีต่อ บรรพบุรุษ ศาสนา และสิ่งแวดล้อม เช่น การไหว้ผีปู่ตา ที่แทบทุกหมู่บ้านจะเลือกพื้นที่ดอน เป็นที่ตั้งศาลปู่ตา ที่ทุกคนเชื่อว่าเป็นที่สิงสถิตของบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้าน และคนในหมู่บ้านจะมีพิธีเช่นไหว้เป็นประจำทุกปี เพื่อขอพรจากปู่ตายายให้คนในหมู่บ้านร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนั้น ยังมีการทำบุญในกรณีที่มีคนในหมู่บ้านเจ็บป่วยไม่ทราบสาเหตุ จะมีการเชิญผีฟ้านางเทียมรักษาผู้ป่วย การรักษาประเภทนี้ต้องใช้หมอแคน และหมอลำทรงผีฟ้า ซึ่งประกอบด้วยบุคคลที่เรียกว่า “นางเทียม” นั่งล้อมวงผู้ป่วย เมื่อเริ่มพิธีหมอแคนจะเป่าแคนหมอลำก็จะขับลำเป็นทำนองผีฟ้า พวกนางเทียมที่นั่งอยู่จะลุกขึ้นรำรอบ ๆ คนป่วย จนกระทั่งผู้ป่วยจะลุกขึ้นพ้อนรำด้วย ในการขอขมาต่อแม่น้ำโขง ซึ่งถือว่าแม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ให้ทั้งคุณและโทษแก่ผู้คนที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อว่าเป็นแม่น้ำที่เป็นที่อาศัยของพญานาค และมีเงือกอาศัยอยู่ด้วย การบูชาแม่น้ำโขงเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนาด้วยเช่นการลอยกระทงสาย การไหลเรือไฟ การก่อกองพระทรายริมโขง เป็นต้น

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สรุปได้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีหลายอย่างเลือนหายไป เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอด และการที่วัฒนธรรมตะวันตกแพร่เข้ามาทางสื่ออย่างมากมาย เยาวชน

ไทยก็รับวัฒนธรรมเหล่านั้นไว้ด้วยความเต็มใจ ทำให้ชนบธรรมเนียมที่ดั้งเดิมของไทยถูกละเลยหรือชนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมถูกตัดแปลงไปจากเดิม บุญพระเวทเป็นบุญใหญ่ของคนแถบลุ่มน้ำโขง ด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลักทำให้เกิดพิธีกรรมที่ทำต่อ ๆ กันมาจนกลายเป็นชนบธรรมเนียมประเพณีที่ยิ่งใหญ่ เพราะถือว่าจะได้กุศลมาก นอกจากชนบธรรมเนียมประเพณีทางพระพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนในแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลางยังมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่ในพื้นที่มาแต่โบราณ เช่น การบายศรีสู่ขวัญยังมีอยู่ในสังคมของคนแถบลุ่มน้ำโขง ในหลายกรณีทั้งเพื่อรักษาการเจ็บป่วย เพื่อการปฏิบัติภารกิจทางจิตวิทยา สำหรับผู้จะเดินทางไกล ผู้จะต้องจากครอบครัวไปทำงานในต่างถิ่น การต้อนรับการกลับมาของลูกหลาน รวมทั้ง การต้อนรับผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมือง เป็นต้น ในด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่น จะเห็นว่า ในปัจจุบันเยาวชนเข้าวัดฟังธรรมน้อยลงมาก และจะมีไม่มากนักที่จะรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายไปวัดด้วยการนุ่งซิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะการรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายของตะวันตกมาใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้เกิดความสะดวก เกิดความเคยชิน บางครั้งกลายเป็นการไม่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิม ในฝั่งของสปป.ลาว ที่มีการปกครองที่เข้มงวดกับเรื่องวัฒนธรรมตะวันตกก็ส่งผลให้วัฒนธรรมพุทธยังอยู่ในลักษณะที่เรียบง่ายงดงาม เยาวชนเข้าวัดฟังธรรมมากขึ้น การทำบุญตามประเพณี เทศกาลคนลาวมักจะข้ามฝั่งมาทำบุญในฝั่งไทยจำนวนมาก

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 สรุปได้ว่า เส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มน้ำโขงตอนกลาง แบ่งออกเป็น 2 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางอารยธรรมพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง คือ พระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาสู่ภูมิภาคลุ่มน้ำโขงหลายเส้นทาง หลายยุคหลายสมัยขึ้นอยู่กับผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึง กษัตริย์ผู้ครองอาณาจักร มีอิทธิพลเหนือประชาชนมีอำนาจในการนำพระศาสนาหรือความเชื่อของตนเข้ามาสู่อาณาจักรที่ตนครอบครอง มีการส่งเสริมให้ศาสนาเผยแผ่ออกไป แต่ก็ยังมีการนับถือ ภูต ผี เทวดา และปรากฏการณ์ธรรมชาติมาก่อนและไม่ได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม จึงนำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเชื่อมโยงเข้ากับความเชื่อของตนและผูกพันอยู่กับไสยศาสตร์ จนกลายเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธารวมกัน พิธีกรรมต่าง ๆ เหล่านี้จึงถือปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นชนบธรรมเนียมประเพณี และ 2) การเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนกลาง คือ ความเชื่อมโยงของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จากฝั่งไทยกับฝั่ง สปป.ลาว จากจังหวัดหนึ่งสู่จังหวัดหนึ่ง รวมทั้ง ความเชื่อมโยงจากอดีตมาถึงปัจจุบัน การใช้การศึกษาเป็นศูนย์กลาง เช่น พระคือผู้เชื่อมโยงทางการศึกษา วัด คือ โรงเรียน วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมพื้นบ้าน คือ ตำราในการศึกษาเล่าเรียน ในปัจจุบันความเชื่อในเรื่องภูตผี อภินิหารต่าง ๆ กลับกลายเป็นว่า พระคือผู้รู้เรื่องผีมากกว่ารู้เรื่อง

ธรรม ทำให้พระบางรูปหันไปศึกษาไสยศาสตร์มากกว่าศึกษาพระไตรปิฎก ทำให้ความเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาหายไปหรืออ่อนแอลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ในด้านต่าง ๆ หลายด้านแต่ก็ไม่สามารถครอบคลุมถึงอารยธรรมในลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมดได้ ควรมีการส่งเสริมให้มีการจัดเสวนาอารยธรรมลุ่มน้ำโขง เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมริมแม่น้ำโขงอย่างจริงจัง

1.2 ควรมีการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อารยธรรมของชุมชนอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ ศึกษาหาข้อมูลในระดับมัธยมศึกษาและในระดับปริญญาตรี โดยเฉพาะในท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.3 ควรมีการให้ความรู้แก่ประชาชนที่สนใจ โดยการจัดทำராจัดนิทรรศการ แสดงอารยธรรมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ในห้องสมุดประจำอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1.4 วัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง เป็นวัฒนธรรมพุทธ ที่อาจมีวัฒนธรรมอื่นเจือปนอยู่ในพื้นที่ ผู้วิจัยจึงต้องพิจารณาความต้องการของประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 การศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม จำเป็นที่จะต้องศึกษาเป็นระยะตามความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ ซึ่งมีผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

2.2 การศึกษาพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ผู้วิจัยต้องเข้าร่วมในพิธีกรรมนั้น ๆ ด้วย เพราะความเข้าใจในจิตวิญญาณชุมชนเป็นเรื่องละเอียดอ่อน หากผู้วิจัยไม่ได้มีถิ่นกำเนิดในที่ประกอบพิธีกรรมแล้วความลึกซึ้งอาจจะขาดหายไป

2.3 ผู้วิจัยควรจัดทำแบบประเมินการปฏิบัติงานและมีการบันทึกข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นการประเมินผลการปฏิบัติงานต่อไป

2.4 ควรมีโครงการและงบประมาณประจำปีที่แน่นอนเพื่อป้องกันความผิดพลาดเพราะพิธีกรรม ประเพณี บางอย่างชุมชนจะจัดปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น

2.5 ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้กับผู้นำชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ดั้งเดิมเอาไว้

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์และถูกต้องในการนำเสนอผลงาน

3.2 ควรนำการศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคอื่นด้วย เพื่อศึกษาเปรียบเทียบว่ามีประสิทธิภาพหรือแตกต่างกันหรือไม่

3.3 ควรศึกษาเส้นทางอารยธรรมและการเชื่อมโยงพระพุทธศาสนาในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ควรให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขงด้วย เพื่อนำข้อมูลมาบูรณาการ ให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2533). การประเมินผลงานการจัดบรรพชาอุปสมบทภาคฤดูร้อน ประจำปี 2533. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- _____. (2547). คู่มือการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับผู้บริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ทรงคุณ จันทจร. (2549). ประวัติศาสตร์ลาว (ตีกดาบรรพ์ – ปัจจุบัน). กาศสินธุ์: ประสานโรงพิมพ์.
- ทัศนไทย์ พลมณี. (2560). ความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนต่อปราสาทวัดพู แขวงจำปาสัก สปป.ลาว. วารสารศิลปกรรมศาสตร์, 9(1), 79-91.
- นันทนา ขุนภักดี. (2530). การวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดีรักษา . นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นายอุดม จุมพลหล้า. (2549). วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย. ใน รายงานการวิจัย. ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม.
- พระครูวิมลศิลป์กิจ (เรื่องฤทธิ์ แก้วเปียง). (2559). การวิเคราะห์บริบทและสภาพการเปลี่ยนแปลงของภาษาล้านนา ในกลุ่ม 5 เชียง. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 36(1), 35-48.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). พระพุทธศาสนาในอาเซียน. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- วิกิพีเดีย. (2558). ยุทธการที่เตียนเปียนฟู. เรียกใช้เมื่อ 15 กรกฎาคม 2558 จาก th.m.wikipedia.org.
- วุฒิชัย สันธิ. (2556). การจัดการเส้นทางเรียนรู้ทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำกก จังหวัดเชียงราย. ใน บทความวิจัยเสนอในการประชุมหาตใหญ่วิชาการเรื่อง “ การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย”. มหาวิทยาลัยหาตใหญ่.